

Afif Damadı Hattat Osman Efendi (?-1806)

Talip Mert*

Öz

XVIII. asır hattatlarından. İyi derecede bir hattat olduğu yazılarından anlaşılmaktadır. Afif Damadı Osman Efendi yine VXIII. Asır hattatlarından Afif İbrahim (?-1768) Efendinin kızı Emetullah Hanımla (?-1770) evli olduğundan imzalarında hep kayın pederinin ismini kullanmış, bu sebeple de hat dünyasında o hep “Afif Damadı Osman Efendi veya Afif Damadı Deli Osman” diye meşhur olmuştur. Yayımlanan bu belgeler ile Deli Osman Efendi hakkında yeni bazı bilgiler ortaya çıkmış bulunmaktadır. Emetullah Hanımla ne kadar evli kaldıkları bilinmiyor. Fakat Emetullah Hanım kendisinden 36 sene önce vefat ettiğine göre çok uzun süren bir evlilik hayatları da her halde olmamıştı. Buna rağmen Osman Efendi belki eşinden dolayı, belki de kayın pederine olan aşırı sevgi ve saygısından dolayı Afif İbrahim Efendi’yi imzalarında hep yaşatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hattat, Afif İbrahim, Deli Osman, Emetullah Hanım.

Calligraphist Osman Efendi, The Son in Law of Afif (?-1806)

Abstract

Is an XVIII. century calligraphist. It can be ascertained that he was a good calligrapher from his works. Afif Damadı (son-in-law) Osman Efendi was married to the daughter, Emetullah Hanım (?-1770), of another XVIII. century calligraphist Afif İbrahim Efendi (?-1768) and because of this he used to pen his works in the name of his father-in-law and was subsequently always known in the world of calligraphy as “Afif Damadı Osman Efendi or Afif Damadı Deli Osman.” With the publication of these records new facts have come to light with regard to Deli Osman Efendi. It is not known how long he was married to Emetullah Hanım for. However given that Emetullah Hanımla died 36 years before Deli Osman Efendi, it cannot be supposed that they had a long married life. Despite this, perhaps because of his wife or because of the deep love and respect he felt for his father-in-law, Deli Osman Efendi kept the memory of Afif İbrahim Efendi alive by always penning his works in his name.

Keywords: Hattat, Afif İbrahim, Deli Osman, Emetullah Hanım.

* Öğr. Gör., Marmara Üniversitesi FEF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul / Türkiye, tmert@marmara.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2044-1527

Hattat Osman Efendi veya Deli Osman veyahut en meşhur adıyla Afif İbrahim Damadı Osman Efendi XVIII. asır hattatlarından. Günümüze ulaşan eserlerinden anlaşıldığına göre Osman Efendi Osmanlı hat tarihinde iyi bir yere sahiptir. Mevcut kayıtlara göre onun Bülbül Deresi'nde doğmuş bir Üsküdarlı olduğu ve Üsküdar'da yaşayıp yine burada vefat ettiği ortaya çıkıyor. Sanat tarihimizde yer alan pek çok meşhur gibi Osman Efendi'nin de doğum tarihi belli değildir. Habib Efendi'nin yazdıklarının doğruluğu şüphelidir. Onu az da olsa daha yakından tanımamızı mümkün kılan onun hakkında kayda girmiş iki tane mahkeme sicili vardır. Osman Efendi'nin vefatından sonra yazılan bu muhallelâfât kaydına göre onun ölümü 20 Nisan 1806 (01.S.1221)'dir.

Osman Efendi'nin vefatında vâris olarak eşi Hatice Hanım ve baba tarafından bazı akrabalarının ismi geçmektedir. Gerek ilk eşi Emetullah Hanım (v.1770) binti Afif Efendi ve gerekse ikinci eşi Hatice Hanımdan çocuğu olmadığı veya kendisinden önce vefat ettikleri anlaşılıyor. Osman Efendi'nin hat tarihlerine geçen hayat hikâyesi ise kısaca şöyledir:

“Dâmâd-ı Afif demekle ariftir. Dîvân-ı hümayûn hulefâsından Hoca-zâde Mustafa Efendi'den temeşşuk ve teallümler tarz-ı Şeyhâneye mâlik bir hattat olmuş. Müşârun ileyh kaviy-yi heykel ve dürüş-endâm [bir kimse] olup zamanında o boy ve posta adam az imiş. Sultan Selim Han emriyle sancak-ı şerif için bir Mushaf-ı Şerif yazıp mükâfaat olarak bir kıt'a çelenge nâil olmuştur. Vefatı 1210 (1795/1796)'da Üsküdar'da [vâki' olup] Şeyh Hamdullah merhum civarında medfundur...”¹

Osman Efendi'nin Mirasına İtiraz

Afif damadı Osman Efendi'nin vefatını müteâkip meşru' vârisi durumunda olanlar arasında bir anlaşmazlık olmuştur. Bu itirazın en bariz sebebi ise Osman Efendi'nin çocuksuz vefatıdır. Böyle olunca da ona vâris olabilecek yakın akrabaları ister istemez devreye girip mahkemedeki hak talebinde bulunmuşlardır. Bu itirazla ilgili olarak açılan davanın mahiyeti şöyledir:

“Medîne-i Üsküdar-ı meymenet âsârda Salacak İskelesi kurbünde Mirahur Mahallesi'nde sâkin iken bundan akdem vefat eden Hattat Afif Damadı Osman Efendi ibni el-Hac Osman'ın, zî-rahm cihetinden ber-vech-i âtî vârisi olduklarını iddia eden es-Seyyid Emrullah Efendi ve es-Seyyid Ali ibni Veliyyüddin'in meclis-i şer'-i şerîf-i enverde müteveffâ-yı mezbûrun zâhirde zevce-i menkûha-i metrûkesi Şerife Hatice Hatun ibnetü Süleyman'dan gayri vâris-i ma'rufu olmayıp terekisinin rub'u zevcesi mezbûreye mevrûs ve selâse irbâ'ı cânib-i bey-

1 Habib, *Hat ve Hattâtan*, Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniyye 1305, s. 162.

tü'l-mâle ait olmak zu'muyle medîne-i mezbûrede bilâ vâris ma'rûf fevt olanların terekelerini kabza me'mur olmağla tereke-i müteveffâ-yı mezbûrun selâse irbâ'ına bi'l-emâne vaz'-ı yed ve ber-vech-i âtî husûmetten ve cevâba kibel-i şer'den me'zûn olan hâlâ medîne-i mezbûre beytü'l-mal emîni Abdullah Ağa ibni Mehmed mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelam edip müteveffâ-yı mezbûr Osman Efendi'nin babası mezbûr el-Hac Osman Efendi ile babamız mezbûr Veliyyüddin'in vâlidesi Aişe Hatun li-ebeveyn karındaşlar olup babaları ismi diğeri Osman ve dedeleri ismi Abdullah ve vâlideleri ismi Fatma binti Abdullah ve maskat-ı re'sleri medine-i mezbûrede Bülbülderesi'nde Solaksinan mahallesi mezbûre müteveffâ-yı mezbûrun verâseti zevcesi mezbûre Şerife Hatice Hatun ile cihet-i mezkûreden bize ve li-ebeveyn karındaşımız olup gâib 'ani'l-meclis es-Seyyid Mustafa'ya münhasıra ve müteveffâ-yı mezbûre bizden gayri vâris ve terekesine müstahak âhır olmamağla müteveffâ-yı mezbûrun selâse irbâ' terekesinden hissemizi emîn-i mezbûrdan taleb ederiz. Sual olunsun dediklerinde gibbe's-suâl ve'l-istintâk emîn-i mezbûr cevabında tereke-i müteveffâ-yı mezbûrun selâse 'irbâ'ına bi'l-emâne vaz'-ı yedini ikrâr lakin müteveffâ-yı mezbûrânın ber-vech-i muharrer vâris müddeâ'larını külliyyen ba'de'l-inkâr müddei'yân-ı mezbûrândan ber-vech-i muharrer müdde'âlarına beyine taleb olundukta udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müslimînden Hâfız Molla Mehmed bin Hâfız Osman ve es-Seyyid Numan Ağa ibni el-Hac Abdülkaadir li-ecli'ş-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup eserü'l-işhâd filhakîka müteveffâ-yı mezbûr Osman Efendi'nin babası mezbûr el-Hac Osman Efendi ile müdde'iyân-ı mezbûrân es-Seyyid Emrullah efendi ve es-Seyyid Ali'nin babaları mezbûr Veliyyüddin'in validesi mezbûre Aişe Hatun li-ebeveyn karındaşlar olup babaları ismi mezbûr Osman ve dedeleri ismi Abdullah ve valideleri ismi Fatma binti Abdullah maskat-ı re'sleri mârru'z-zıkr Bülbül Deresi'nde Solaksinan mahallesi olup müteveffâ-yı mezbûrun verâseti zevcesi mezbûre Şerife Hatice Hatun ile cihet-i mezkûrede işbu müdde'iyân-ı mezbûran es-Seyyid Emrullah Efendi ile es-Seyyid Ali ve karındaşları gâib 'ani'l-meclis es-Seyyid Mustafa'ya münhasıra [dır]. Müteveffâ-yı mezbûre mezbûrândan gayri vâris ve terekesine müstahak âhır olduğu malumumuz değildir. Biz bu hususa bu vech üzere şahidleriz. Şehadet dahi ederiz deyu her biri edâ-i şehâdet-i şer'iyye ettikte ba'del-akd ve'd-tezkîr şehâdetleri makbûle olmağın mücebince ba'de'l-hükm mâ vaka'a bi't-talep ketb olundu. 25 Ocak 1806 (Fî 05.Za. 1220).

Şühûdü'l-hâl:

Es-Seyyid Ali Efendi

Molla Hasan

Muhzır Ali Ağa.²²

Afif Damadı Hattat Deli Osman'ın Muhallefâtı

Afif Damadı Osman Efendi'nin vefatıyla Kısmet-i Askeriye mahkemesince yazılan muhallefâtında kayın pederinin aksine bir hilye dışında ne hat ve yazıya ne de kitaba dair pek bir şeyi yoktur. Sahip olduğu eşya da oldukça mütevâzî'dir. İşbu muhallefât şöyledir:

“Medîne-i Üsküdar-ı meymenet âsârda Salacak iskelesi kurbünde Mîrahur mahallesinde sâkin iken bundan akdem vefat eden Afif-zade dâmadı Hattat es-Seyyid Osman Efendi b. el-Hac Osman'ın verâseti zevce-i metrûkesi Şerife Hatice ibnetü Süleyman ile zî-rahm cihetinden müteveffâ-yı mezbûrun babası mezbûr Osman'ın li-ebeveyn kız karındaşı Âişe Hatun'un oğlu Veliyyüddin'in oğulları es-Seyyid Mustafa, es-Seyyid Emrullah es-Seyyid Ali'ye münhasıra olduğu şer'an zâhir ve ve mütehakkak olduktan sonra zevce-i mezbûre Şerife Hatice Hatun ve mezbûrün ma'rifetleriyle tahrir ve bey' ve taksim olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki ber-vechi âtî zikr olunur. 20 Nisan 1806 (Fî gurre-i Safer sene 1221).

	Eşyanın adı	Adedi	Fiyatı / Guruş
01	Peştahta, pîşttahta ve çalar saat	01	0085.00
02	Mir'ât	01	0010.00 para
03	Levha 2, zamk taşı	01	0007.50
04	Kıtık memlû şayak yastık 9, minder 3, makat 2, pencere perdesi 3, hasır 1		0053.00
05	Köhne çuka, seccade	02	0003,04 para
06	Kır at, çul 1, başlık 1	00	0230.00
07	Şile kalbur	01	0004.50
08	Hurdevât	01	0001.00
09	Mâi çukalı eğer	08	0012.00
10	Reşmiye ve yular	02	0003.50
11	Kehrûba imameli dühan çubuk	00	0028.00
12	Kanarya kafesi	02	0001.04 para
13	Külünk	01	0003.01 para
14	Taş imameli dühan çubuk	00	0012.00
15	Çul belleme	01	0009.00
16	Köhne köşe minderi, kilim, çit parçası ve hurdevat	00	0008.50
17	Köhne çuka seccade	01	0003.01 para

18	Köhne yorgan	04	0012.50
19	Çit yorgan	02	0012.00
20	Köhne kutnu yorgan	00	0003.02 para
21	Beledi döşek	01	0010.10 para
22	Çit baş yastığı	00	0004.02
23	Köhne sağır minder	01	0003.00
24	Kıbrıs-kârî yastık	11	0040.00
25	Kıbrıs-kârî yastık 6, minder 3	00	0040.00
26	Fener taktuka 1, dühan tablası 2	00	0003.50 k 10 p
27	Mangal	01	0005.50
28	Çınar peştahta	01	0007.00
29	Bir miktar kalem ve kâğıt	00	0008.00
30	Tencere 4, abdest leğeni 1, kahve ibriği 1, sahan 9, kapak 10, çorba kâsesi 1,	00	0050.00
31	Sözlü tâbe 1, leğen 1, şamdan tepsisi 1,	00	0003.00
32	Tas 1, enfiye kutusu ve mürekkep hokkası 1	00	0008.10 para
33	Beyaz çarşeb	01	0041.50
34	Sağır şamdanlı gâşiye	01	0025.00
35	Çuka şalvar	01	0010.00
36	Çuka çakşır	00	0020.00
37	Çuka kaplı kurt kürk		0040.00
38	Gezi kaplı nâfe cübbe kürk	00	0028.50
39	Köhne (...) halâlî şal	00	0020.00
40	Gezi kaplı cübbe, kakım kürk	00	0031.50
41	Yeşil çuka biniş	00	0025.50
42	Yeşil çuka cübbe	01	0017.50
43	Sarı gez kaplı cübbe, sincap kürk	00	0033.00
44	Eflatunî çuka biniş	00	0047.50
45	Şâlî cübbe	01	0012.00
46	Şâlî çakşır	00	0013.00
47	Beyaz şâlî cübbe	01	0007.50
48	Dülbent işleme entari	00	0012.00
49	Çuka çakşır	00	0025.00
50	Şâlî çakşır	00	0007.00

51	Köhne entari	01	0003.00
52	Beyaz çetârî entari	00	0017.10 para
53	Mâî şâlî biniş	00	0012.10 para
54	Köhne çuka gâşiye, terlik, sağır kavuk	00	0003.00
55	Hurdevât, örfiye / arakiye çift	01	0003.00
56	Destar parçası	02	007.50
57	Gömlek 2, don 2, uçkur 2	00	0013.50
58	Kebîr tahta sandık	00	0007.50
59	Sağır çalar saat	01	0065.00
60	Sağır piştov, çift 1	00	0023.00
61	Sandal parçası	00	0002.50
62	Minder parçası	02	0007.00
66	Bir miktar yün	00	0000.50
67	Çifte filinta	01	0052.00
68	Def'a filinta	01	0082.00
69	Bel tûfengi	01	0060.00
	Yekûn		1550.50, 13
El-Hac Mehmed Ağa yedinde olup müteveffa-yı mezbûr zimmetinde 90 guruş alacak mukabelesinde rehin olduğu ve meblağ-ı merkûm müteveffâ-yı mezbûr Hattat Osman Efendi... Zimmetinde alacak hakkı olduğunu udûlden Mehmed b. Hüseyin ve Emrullah b. Hüseyin şahadetleriyle ber-nehc-i şer'î ba'del-isbat (...) ahara bey' olunan bir helâlî saat ve 7 kalem-tıraş ve bir sîm hokkalı kubur devât semeni			0121.50
Ba'de'l-ihracât			
Techîz ve tekfîn			0050.00
Deyn-i müsbet el-Hac Mehmed (...)			0090.00
Delâliye-i eşyâ			0031.00
Harc-ı defter			0037.50
Sarrafîye			0002.50
Kaydiye-i defter			0002.00
Yekûn			0213.00
Son yekûn			1337,50, 13

Müteveffâ-yı mezbûrun düyûn-i kesîresi olduğu ihbâr olunmağla [miras] tak-simi düyûnun sübûtuna tevkîf olunup sahu'l-bâki merkûm 1337,50 guruş 13 paranın 433,50 kuruş 13 parası 433,50 guruş 10 parası zevce-i mezbûre ile tara-fından vekîli Hâfız Abdurrahman Efendi zimmetlerinde ve 48 guruş 2 para tâbi-i merhûm Molla Mehmed zimmetinde ve 33 guruş 10 parası Hâfız Çavuş Ağa zim-metinde ve 60 guruş tüfenk semeninden Genç Ali Ağa zimmetinde ve 76,5 guruş tabii muhzır Mustafa Ağa zimmetinde olup maadâ 687 guruş 11 para Bezzâzis-tan-ı Atık ağasına vaz' olunduğu bu mahalle şerh olundu. Harrarahu'l-me'mur Dürrî-zade Seyyid Abdullah el-kaadi bi-asker-i Anadolu gufira lehüma."³

Afif Damadı Hattat Deli Osman'ın arşiv kaynaklarında bir tek eseri görüle-bildi. O da 1807 tarihli Hâcegandan İbrahim Efendi'nin zeylinde yer alan Afif Damadı Osman Efendi hattı bir adet Mushaf-ı Şerif'tir.⁴

Sonuç

Sonuç olarak önce şunu net olarak belirtelim ki bizim sanat tarihimiz maale-sef mechullerle doludur. Bu makaleye konu olan Hattat Osman Efendi de bunlar-dan birisidir. Burada verilen bilgilerle Hat ve Hattâtân'daki bilgiler kıyaslanınca gerçek ortaya çıkmaktadır. Bir sanatkâr için önde gelen özellik onun eserleridir. Ama bunun yanında onun özel hayatı da az çok bilinse fena mı olur? Bu makale Afif Damadı Osman Efendi'nin hiç olmazsa ölüm tarihini ortaya çıkardı. Damadı olarak hep adını zikrettiği Afif İbrahim Efendi ile arasındaki yakınlık daha da anlaşılır hâle geldi. Eşi Emetullah Hanım'ın adını ve kendisinden 37 sene önce vefat etmiş olduğu ortaya çıktı. Burada ortaya çıkan daha büyük bir gerçek ise Osman Efendi'nin son derece vefakâr bir insan olduğudur. Gerek kayınpederi ve gerekse hanımının onun üzerindeki tesirini bu kadar yıl yaşatmak her insanın ya-pacağı bir şey değildir. Bir de o günün sosyal hayatında geçerli olan ev hayatına ve ev eşyasına, yakın akrabalarına dair net ve kesin bilgilere ulaşıldı.

3 Kısmet-i Askeriye 812 / 46 b.

4 Kısmet... 843 / 62.

Kaynakça

Kısmet-i Askeriye 815 / 25 b.

Kısmet-i Askeriye 812 / 46 b.

Kısmet-i Askeriye 843 / 62.

Habib, *Hat ve Hattâtân*, Kostantınıyye, Matbaa-i Ebüzziya, 1305.

Ek

